

УДК 349.422

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ КООПЕРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

К. Я. Кучерява,

аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Стаття присвячена вдосконаленню нормативно-правової бази регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації з метою найповнішої реалізації потенціалу сільськогосподарських кооперативів. Автором запропоновано уточнені базові категорії кооперативного законодавства, обґрунтовано необхідність підтвердження легітимізуючим органом заявленого статусу сільськогосподарського кооперативу з метою запобігання випадкам нецільового використання бюджетної підтримки; визначено перелік засобів державного регулювання, що можуть бути делеговані сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам та їх об'єднанням відповідними органами державної влади в рамках реалізації принципу розвитку саморегулювання в аграрному секторі, визначеного Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року.

Ключові слова: державне регулювання, сільськогосподарська кооперація, аграрний сектор, аграрно-кооперативне законодавство, сільськогосподарський кооператив.

К. Ya. Kucheriava,

Post-graduate Student of Personnel and Labor Economy Chair, Kharkiv Regional Institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

ADVANCEMENT OF NORMATIVE AND LEGAL BASE REGULATING THE PROCESS OF COOPERATION IN AGRICULTURAL SECTOR

The paper is devoted to advancement of normative and legal base regulating the development of agricultural cooperation to realize full potential of agricultural cooperatives. Specification of basic categories of cooperative legislation has been suggested; the necessity to approve the claimed status of an agricultural cooperative by the legitimate body in order to prevent misuse of budget funds has been grounded; the list of state regulation means which can be delegated to the agricultural service cooperatives and their associations by the relevant public authorities in the framework of the principle of self-regulation development in agricultural sector outlined in the Strategy of development of agriculture sector till 2020 has been provided.

Key words: state regulation, agricultural cooperation, agricultural sector, agricultural-cooperative legislation, agricultural cooperative.

К. Я. Кучерявая,

аспірант кафедри управління персоналом і економіки труда, Харьковський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ БАЗЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОЦЕССОВ КООПЕРАЦИИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

Стаття посвящена совершенствованию нормативно-правовой базы регулирования развития сельскохозяйственной кооперации в целях наиболее полной реализации потенциала сельскохозяйственных кооперативов. Автором предлагается уточнение базовых категорий кооперативного законодательства, обоснована необходимость подтверждения легитимизирующим органом заявленного статуса сельскохозяйственного кооператива с целью предупреждения случаев нецелевого использования бюджетной поддержки; определен перечень мер государственного регулирования, которые могут быть делегированы сельскохозяйственным обслуживающим кооперативам и их объединениям соответствующими органами государственной власти в рамках реализации принципа развития саморегулирования в аграрном секторе, определенного Стратегией развития аграрного сектора экономики на период до 2020 года.

Ключевые слова: государственное регулирование, сельскохозяйственная кооперация, аграрный сектор, аграрно-кооперативное законодательство.

© Кучерява К. Я., 2017

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Згідно зі Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року № 806-р. від 17 жовтня 2013 р. подальше входження України до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі потребує адаптації до умов, що постійно змінюються, а відповідно – подальшого вдосконалення аграрної політики [1].

У контексті зазначеного не втрачає своєї актуальності проблематика законодавчого забезпечення розвитку процесів кооперації в аграрному секторі економіки. Державне регулювання сільськогосподарської кооперації, як і система суспільних відносин у цілому, вимагає постійного правового впливу. Метою такого впливу є узгодження різних соціальних інтересів суб'єктів кооперативних відносин як проявів об'єктивної необхідності їх відтворення, що визначають їх місце в системі суспільного поділу праці, на основі встановлення правоутворювального інтересу і закріплення його в законі. Отже, зміна сутнісних характеристик суб'єктів кооперативних відносин має супроводжуватися адекватним коригуванням нормативно-правового механізму державного регулювання кооперації.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематикою правового забезпечення розвитку кооперації, зокрема функціонування сільськогосподарських кооперативів, переймається широке коло експертів і науковців. Найбільш жваві дискусії точилися навколо прийняття останніх змін до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР [2], положення якого зазнали суттєвого доопрацювання в частині врегулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Проте лишилося чимало суперечливих питань, свідченням чого є роботи М.Й.Маліка, Р.Я.Корінця, О.Д.Радченка, В.Ю.Уркевича та ін. [7; 9; 11]. Практика господарювання вітчизняних кооператорів свідчить, що на сьогодні гостро стоїть проблема виникнення та функціонування фіктивних кооперативів, урегулювання окремих аспектів діяльності зареєстрованих і реально функціонуючих кооперативів. Доопрацювання потребують також питання теоретичного характеру, зокрема вдосконалення деяких базових категорій профільного законодавства, на методологічну обмеженість яких указують науковці.

Метою цієї статті є розробка рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази регулювання процесів кооперації в аграрному секторі на основі дослідження наукової думки з предмета розгляду та аналізу аграрно-кооперативного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нормативно-правове врегулювання будь-якої сфери суспільних відносин передбачає визначення й документальне оформлення стратегічних орієнтирів, що в подальшому є основою розробки документів нижчого рівня юридичної сили. Рамковим документом, що визначає основні орієнтири розвитку аграрного сектору, є Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Серед принципів розвитку аграрного сектору у сфері формування та реалізації державної аграрної політики визначено необхідність делегування державою галузевим, фаховим та територіальним об'єднанням частини повноважень щодо регулювання аграрного ринку. Засади формування системи самоврядування в агропродовольчій сфері, особливості участі різного роду об'єднань в управлінні розвитком агропромислового комплексу, регулюванні ринків сільськогосподарської продукції та продовольства наразі тільки-но викристалізуються. Проте, зважаючи на природу кооперативів, співзвучність соціально-економічних проблем, на розв'язання яких спрямовані їх зусилля та зусилля держави, ці організаційні форми мають неодмінно стати партнерами держави у врегулюванні процесу підвищення добробуту населення.

Ця рекомендація має знайти своє відображення в Положенні про Міністерство аграрної політики та продовольства України від 25 листопада 2015 р. № 1119 [3], а саме “проводити консультації з кооперативними організаціями при розробці й перегляді застосовуваного до кооперативів законодавства, політики й нормативно-правових актів” (до п. 4 постанови). З іншого боку, доцільно чітко визначити перелік тих засобів державного регулювання, які можуть бути делеговані сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам та їх об'єднанням відповідними органами державної влади й закріпити їх у нормативно-правових актах, що регламентують їх діяльність, зокрема в Законі України “Про сільськогосподарську кооперацію”. До повноважень, які в перспективі можна було б віднести до компетенції сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) та їх об'єднань, можна віднести:

- експертизу та громадське погодження проєктів нормативно-правових актів, що стосуються регламентації діяльності СОК;
- контроль якості та безпечності продукції, виробленої членами СОК, у тому числі шляхом створення регіональних торгових марок продуктів;
- дотримання вимог до виробництва продукції членами СОК;
- перехід до регулювання обсягів виробництва членами СОК (на основі продуктових балансів);
- контроль за розміщенням у сівозмінах екологічно деструктивних культур відповідно до науково обґрунтованих норм [1].

Реалізація задекларованих цілей у частині розвитку кооперативного руху вимагає розробки й утвердження реалістичних конкретних програм із покроковим зазначенням необхідних заходів, їх переліком, визначенням термінів виконання та відповідальних осіб.

Зобов'язання щодо розроблення, ухвалення та виконання Державної програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року із висвітленням шляхів та способів вирішення завдань визначено Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Проєкт цієї Програми розроблено, і за попередніми підрахунками на її виконання потрібно близько 101 млрд грн, із них за рахунок коштів державного бюджету 71,6 млрд грн [4]. Та все ж пропонується проєкт має декларативний характер і містить узагальнену інформацію.

На сьогодні не прийнято цільової програми, що визначала б позицію держави стосовно сільськогосподарської кооперації в цілому, надавала інформацію щодо таких конкретних питань, як перелік завдань і заходів, обсяги і джерела фінансування, очікувані результати (індикатори), строки та відповідальні виконавці з боку Кабінету Міністрів України та партнери з боку учасників аграрного ринку, а також перелік відповідних проєктів актів законодавства про внесення необхідних змін до інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. Хоча альтернативні пропозиції наявні, зокрема розроблено Програму розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013–2020 роки Союзом сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [5], наявний також Проєкт Концепції Державної цільової Програми “Про підтримку розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації України на період до 2020 року” [6; 7 с. 170].

У зв'язку з відсутністю утвердженої державної програми відсутні програми регіональні, оскільки останні ухвалюються, як правило, на виконання державних і здебільшого дублюють їх положення. Часом такий механічний підхід зберігається під час формування регіональної стратегії розвитку сільськогосподарської кооперації в цілому. Зазначене є однією з причин відсутності зв'язку між витратами на виконання запланованих заходів і очікуваними результатами.

Можна виділити такі основні групи факторів, що впливають на реалізацію регіональних програм із підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів:

- якість написання програм (компетентність посадовців, які розробляють програму; зміст програм – чіткий перелік необхідних заходів, визначення сфери відповідальності відповідних осіб, підрозділів щодо її втілення; визначення термінів виконання; розрахунки; наявність загальної стратегії; відповідність потребам регіону тощо);

- реалізація програми (належні умови, належний рівень інформованості всіх учасників програми; наявність гарантій; достатнє й системне фінансування; стабільність законодавства; корупція; ефективність розподілу бюджетних коштів; належні повноваження та мотивація осіб, відповідальних за втілення програми тощо);

- інші фактори (загальна економічна, політична, демографічна ситуація тощо).

Зволікання з прийняттям стрижневого документа на центральному рівні суттєво зужує можливості відповідних органів на регіональному й місцевому рівнях щодо надання допомоги, підтримки кооперативів.

Нормативно-правове регулювання кооперації в аграрній сфері визначається, зокрема, рівнем закріплення в законодавчому полі особливостей функціонування сільськогосподарського кооперативу як організаційно-правової господарюючої одиниці. Зазначене зумовлює розбіжності у сформованих національних моделях створення й діяльності сільськогосподарських кооперативів. Різні дослідники пропонують свою класифікацію моделей, але по суті багатоманітність кооперативних практик охоплює градацію від активного до мінімального державного втручання.

Гнучкість у правових підходах зумовлена також автономною природою самих кооперативів. Проте можна виокремити деякі ключові положення стосовно змісту кооперативного законодавства. Так, Міжнародний кооперативний альянс, Організація Об'єднаних Націй підкреслюють необхідність відображення в законодавчих актах

базових кооперативних цінностей та принципів, що є складовими механізму правового регулювання кооперації, кооперативної ідентичності створених організацій.

У контексті вказаного доопрацювання потребують деякі положення Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” [2]. Насамперед, слід остаточно визначитися, що природі справжніх сільськогосподарських кооперативів відповідають саме обслуговуючі як неприбуткові формування, що лише підвищують ефективність діяльності своїх клієнтів [8, с. 69].

Щодо сутності поняття “сільськогосподарська кооперація”, то його пропонується доповнити й визначити як “об’єднання на некомерційних принципах незалежних виробників сільськогосподарської продукції, формування кооперативів та їх об’єднань з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів”.

У чинному законодавстві наведено поняття сільськогосподарського кооперативу, у якому не відображено пайовий характер майна кооперативу. Нижче в Законі, на основі згаданої категорії, визначається сутність сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, де знову ж таки така характеристика відсутня. На підставі зазначено пропонується викласти поняття “сільськогосподарський обслуговуючий кооператив” у такій редакції: “сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – сільськогосподарський кооператив, що утворюється шляхом об’єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції на основі об’єднання майнових пайових внесків для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів”.

Продовжуючи думку В.Ю.Уркевича щодо некоректності тлумачення категорії “пайовий внесок” [9, с. 78–81], зауважимо, що Закон України “Про кооперацію” від 10 липня 2003 р. № 1087-IV також оперує поняттям “пайовий внесок” (ст. 14 цього Закону), але не розмежовує поняття “пай” і “пайовий внесок” та не надає визначення останнього [10], тобто тлумачення сутності категорії “пайовий внесок” як таке відсутнє. Законодавець визначає процедуру його формування та порядок визначення розміру. У зв’язку з цим вважаємо необхідним у Законі України “Про кооперацію” уточнити поняття “пай”, що відображатиме таку ключову характеристику, як свідчення членства і

права участі в управлінні кооперативом; увести поняття “пайовий внесок”, що визначатиме його як членський платіж.

Законодавчого врегулювання потребує розв’язання проблеми “зареєстрованих” і “реально діючих” кооперативів. Стаття 6 (п. 2) Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” встановлює, що фізичні або юридичні особи можуть бути членами кількох сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, різних за видами діяльності. Мова йде про те, що фізичні або юридичні особи не можуть користуватися однаковими послугами у різних кооперативах, наприклад, бути одночасно членами двох м’ясних кооперативів. Така норма спрямована на зміцнення економічної спроможності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу: дрібні кооперативи, які конкурують між собою в одній сфері послуг на обмеженій території, не зможуть надавати якісні послуги своїм членам і, як наслідок, збанкрутують, перестануть існувати [11, с. 32]. Якщо ж, скажімо, фермер є учасником кооперативу, який із незалежних від нього причин перестав реально функціонувати, то стати учасником іншого кооперативу (такого ж самого напряму діяльності) він не має права.

На сьогодні гостро стоїть проблема функціонування псевдокооперативів. Такі формування, з одного боку, укріплюють хибне уявлення серед населення щодо сутності кооперативу, з другого – мають місце випадки неправомірної участі в програмах державної підтримки. Зважаючи на адресну природу інституту неприбутковості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, постає питання формування переліку репрезентативних ознак сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, з одного боку, й застосування відповідних санкцій у разі доведення невідповідності кооперативу цим ознакам – з другого. У зв’язку з цим доопрацювання потребують такі положення.

Законодавчо не врегульовано порядок ведення обліку членів кооперативу. Закон зобов’язує кооперативи здійснювати такий облік, але при цьому не окреслює ключових аспектів такої процедури, крім необхідності видання посвідчення.

Асоційоване членство розглядається законодавцем як можливість для кооперативів залучення додаткових інвестицій та укріплення своїх фінансових позицій. Законодавство передає на розсуд кооперативам врегулювання таких питань, як порядок вступу до кооперативу та участь асоційованого члена в його господарській та іншій діяльності, права та обов’язки такого члена,

розміри паїв та виплат на паї. Практики у сфері сільськогосподарської обслуговуючої кооперації з цього приводу зазначають, що важливим є обмеження частки таких членів на рівні 10–20% пайового фонду. Це забезпечить дотримання одного з принципів кооперування – виробники сільськогосподарської продукції є клієнтами й одночасно власниками кооперативу [11, с. 22]. Відтак вважається доцільним законодавче врегулювання цієї позиції.

Визначаючи особливості функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, законодавець установив один спосіб їх реорганізації – в інший сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, а кооперативне об'єднання – в інше кооперативне об'єднання. Такі обмеження з боку держави пояснюються як намір сформувавши бар'єри для недобросовісної поведінки у цій сфері – нецільове використання бюджетної підтримки для створення приватного бізнесу через псевдокооперативи [11, с. 43]. Проте на сьогодні зазначена норма не стала суттєвою перешкодою для зловживань, а механізм реорганізації не є відпрацьованим.

Закон України “Про кооперацію” встановлює, що кооператив ліквідується за рішенням загальних зборів членів кооперативу або зборів уповноважених; чи за рішенням суду [9]. Отже, у разі невідповідності статуту вимогам Закону кооператив може бути ліквідований тільки за рішенням суду. Це також лишає простір для зловживань. Перевірка статуту на відповідність чинному законодавству має відбуватися вже на етапі створення кооперативу.

У контексті зазначеного пропонується: затвердити Порядок обліку членів кооперативів; доповнити ст. 20 Закону України “Про кооперацію” таким положенням: “частка асоційованих членів кооперативу в пайовому фонді не повинна перевищувати 20%”; затвердити Порядок реорганізації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і передбачити можливість ліквідації тих кооперативів, що не були реорганізовані й не функціонують більше п'яти років; затвердити Порядок перевірки сільськогоспо-

дарського кооперативу на відповідність заявленому статусу.

Урегулювання подібних спірних питань є лише першим етапом, подальшими кроками мають стати жорсткий моніторинг подібних випадків і застосування відповідних санкцій у разі доведення провини.

Створення сільськогосподарських кооперативів в умовах дуальної структури вітчизняного аграрного ринку спрямоване, серед іншого, на захист їх учасників від недобросовісної конкуренції з боку більш потужних гравців або хоча б на мінімізацію її наслідків. Проте через прогалини в законодавстві кооператори часом стають заручниками ситуації, а самі кооперативи – інструментами, що працюють проти кооператорів. При цьому механізм захисту від такої опортуністичної поведінки по суті відсутній, а наслідки цих проблем – розорення дрібних господарств, занепад сіл в остаточному підсумку лягають на плечі держави як гаранта соціального добробуту.

Удосконалення норм правового регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації дасть змогу адресно підходити до розв'язання наявних проблем та найповніше реалізувати потенціал дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання процесів кооперації в аграрному секторі має здійснюватися за такими напрямками: визначення переліку повноважень, що можуть бути делеговані кооперативним об'єднанням профільними органами державної влади; удосконалення базових категорій аграрно-кооперативного законодавства; затвердження процедури перевірки сільськогосподарського кооперативу на відповідність заявленому статусу; урегулювання механізму реорганізації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Серед іншого нарізною є проблема формування методик моніторингу та оцінки ефективності реалізації програм підтримки сільськогосподарської кооперації, що й стане предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектора економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовт. 2014 р. № 806-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014) “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Strategy of Development of Agrarian Sector for the period until 2020”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80> (Accessed 17 October 2014).

2. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 469/97-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
3. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 23 квіт. 2011 р. № 500/2011. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13486.html>.
4. Концепція Державної програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс] : проект / М-во аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.
5. Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013-2020 роки [Електронний ресурс] / ВГО Союз учасників сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. – Режим доступу: http://www.coop-union.org.ua/?page_id=1063.
6. Проект Концепції Державної цільової Програми “Про підтримку розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації України на період до 2020 [Електронний ресурс] / М-во аграрної політики та продовольства України; Canadian Bureau for International Education, Canadian International Development Agency (2012) “The project of the Concept of the State target program «On the development of agricultural service cooperation in Ukraine for the period until 2020», available at <http://www.zerno.org.ua/download/file/68-proekt-derzhavnoi-tsilovoi-ekonomichnoi-prohramy-pro-pidtrymku-rozvytku-silskohospodarskoi-obsluhovuiuchoi-kooperatsii-ukrainy-na-period-do-2020-roku>. (Accessed 11 June 2012).
7. Радченко О. Д. Напрями державної підтримки сільськогосподарської обслуговуючої кооперації [Електронний ресурс] / О. Д. Радченко // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10 (4). – С. 165–185. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10%284%29_29.
8. Ожелевська Т. С. Місце кооперативного руху у соціально-економічному розвитку сільських територій / Т. С. Ожелевська // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 163. – Ч. 2. – С. 67–72.
9. Уркевич В. Ю. Новели правового регулювання сільськогосподарської кооперації в Україні [Електронний ресурс] / В. Ю. Уркевич // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. – 2013. – Вип. 182 (1). – С. 73–82. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2013_182%281%29_12.
10. Про кооперацію : Закон України від 10 лип. 2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35
11. Науково-практичний коментар до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” та суміжних законодавчих актів / Р. Я. Корінець, М. Й. Малік, В. М. Масін та ін. ; за ред. Р. Я. Корінця, М. Й. Маліка, В. М. Масіна. – Київ, 2013. – 196 с.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997) The Law of Ukraine «On Agricultural cooperation», *Ofitsiynyj Visnyk Ukrainy*, vol. 39., p. 261.
3. The President of Ukraine (2011) “Decree of the President of Ukraine «On the Ministry of agrarian policy and food of Ukraine»”, available at <http://www.president.gov.ua/documents/13486.html> (Accessed 23 April 2011).
4. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine “The Concept of the State Program of Development of agrarian sector of Ukraine for the period until 2020 (project)”, available at: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.
5. Ukrainian public organization The Union of agricultural service cooperatives, “The Program of development of agricultural service cooperatives for the period 2013-2020”, available at: http://www.coop-union.org.ua/?page_id=1063.
6. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine, Canadian Bureau for International Education, Canadian International Development Agency (2012) “The project of the Concept of the State target program «On the development of agricultural service cooperation in Ukraine for the period until 2020», available at <http://www.zerno.org.ua/download/file/68-proekt-derzhavnoi-tsilovoi-ekonomichnoi-prohramy-pro-pidtrymku-rozvytku-silskohospodarskoi-obsluhovuiuchoi-kooperatsii-ukrainy-na-period-do-2020-roku>. (Accessed 11 June 2012).
7. Radchenko, O.D. (2013), “The directions of the state support of agricultural service cooperatives”, *Ekonomichni nauky*, vol. 10(4), pp. 165-185.
8. Ozhelevska, T.S. (2011), “The role of cooperative movement in social and economic development of agricultural areas”, *Naukovyj visnyk Natsionalnogo universitetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrainy*, vol. 163, part 2, pp. 67-72.
9. Ukevich, V. Yu. (2013) “Novels of legal regulation of agricultural cooperation in Ukraine”, *Naukovyj visnyk Natsionalnogo universitetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrainy*, vol. 182(1), pp. 73-82, available at http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2013_182%281%29_12.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine “On cooperation”, *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 5, P. 35.
11. Korinets, R. Ya., Malik, M. Y., Masin, V.M., Bondarchuk V.V., and Grytsenko M.P. (2013), *Naukovo-practychnyi komentar do Zakonu Ukrainy “Pro silskogospodarsku kooperatsiyu” ta sumizhnyh zakonodavchyh aktiv [Scientific and applied comment upon the Law of Ukraine “On agricultural cooperation” and adjoining legal acts]*, Kyiv, Ukraine.